

Matriční záznamy o umělcích a uměleckých řemeslnících z přelomu 17. a 18. století v Polné

Pozornost umělcům a řemeslníkům, účastnících se stavby a výzdoby děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Polné v letech 1700–1708, byla věnována v nedávné době autory publikace *Architektonická perla Dietrichsteinů v Polné*.¹ V rámci její přípravy proběhl také archivní průzkum v materiálech někdejší hlavní pokladny Dietrichsteinů v Mikulově a důchodních účtů polenského panství (mimo jiné).² Přesto, že hlavní poznatky byly již obsaženy ve zmíněné práci, přece se podařilo dohledat v zápisech matrik polenského děkanství několik doplňujících informací o již známých nebo dosud neznámých řemeslnících a umělcích, jejichž jména se v Polné v letech 1700–1708 objevují.

Dominik Angeli, zednický polír

P. Dominik Angely, polír, se objevuje v roli kmotra, když 31. července 1706 byl křtěn Ignác Dominik, syn pozlacovače Agostina di Grandi a jeho manželky Dominiky.³

Z matričního zápisu je tedy prokázáno, že Dominik Angeli, nebo též Domenico de Angeli, jak bývá v literatuře zván, byl skutečně přítomen v Polné a s největší pravděpodobností se účastnil stavby děkanského kostela. To však pouze jako stavitel. V polovině roku 1706 byl teprve zednickým polírem, nikoli mistrem. Jeví se tedy diskutabilní, že by snad sám byl autorem plánu děkanského kostela v Polné již o šest let dříve, jako se někdy uvažuje⁴ – to už kvůli svému nízkému věku (Angeli se měl narodit roku 1672 ve Scarii⁵).

---

¹ Šeferisová Loudová Michaela; Plašil Filip: *Architektonická perla Dietrichsteinů v Polné. Umělecko-historický průvodce prohlídkovou trasou děkanským kostelem Nanebevzetí Panny Marie*. Polná 2012.

² Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA Brno), fond F 18 – Hlavní registratura Dietrichsteinů Mikulov, zejména kartony 618–621 a 1020–1021, fond F 188 – Panství Polná, Přibyslav a Pohled, zejména kart. 561.

³ MZA Brno, fond E 67 – Sběrka matrik, kniha 6759, pag. 153. V originále Augustin Grandy.

⁴ Srov. Plichta, Alois: *Questenberkové a Jaroměřice nad Rokytnou*. Umění. Roč. XXVIII, 1980, s. 158–159.

⁵ Vlček, Pavel (edd.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004, s. 25.

Možné autorství plánů Domenica Martinelliho odmítl už v roce 1963 Václav Richter, a to pro chybějící znaky Martinelliho tvorby.⁶ Otázku autorství plánů děkanského kostela v Polné proto považují za zcela nejasnou.

Po dokončení polenského kostela je Angeli uváděn jako stavitel ve Znojmě. V letech 1709 a 1710 vedl přestavbu zámku v Jaroměřicích, zřejmě podle Prandtauerových plánů. Prostřednictvím jaroměřického hejtmana odkazoval Angeli hraběte Questenberga přímo na kostel v Polné jako na ukázkou své práce, avšak bez bližší specifikace, jak vlastně na stavbě působil.⁷

Dominik Bossi, zedník

„*Poctivý mládenec Dominik Bosy řemesla zednického z městečka Monty ze Vlach*“ zemřel v Polné, zaopatřen všemi svátostmi, dne 1. listopadu 1704 a byl pochován na hřbitově u sv. Kateřiny.⁸

Patrně se bude jednat o některého z členů rozvětvené rodiny italských zedníků de Bossi, kteří měli centrum ve vesnici Monte ve Valle di Muggio.⁹ Řada členů rodiny působila v Čechách.

Jan Baltazar Braum, kameník z Prahy

Dne 12. listopadu 1703 byl v Polné pokřtěn Jan František, jehož rodiči jsou uváděni pan Jan Baltazar Braum, kameník z Prahy, a jeho manželka Anna Dorota. Kmotrem dítěti byli pan Karel Filec, kameník z Prahy, a paní Mařenka Weisenthalová, polenská měšťanka.¹⁰ Syn Jan František však v Polné 22. února 1704 zemřel.¹¹ Již 4. února 1705 pak zemřel i samotný pan Jan Baltazar, kameník z Prahy – nepochybně se bude jednat o Jana Brauma. Pohřben byl na hřbitově u sv. Kateřiny.¹²

Karel Duchoslav Filec, kameník z Prahy

Karel Filec je poprvé uváděn jako kmotr u křtu dítěte pražského kameníka Jana Baltazara Brauma dne 12. listopadu 1703 (viz výše). Dne 17. září 1704 pak byla v Polné pokřtěna jeho dcera „Máří“ Terezie. Otec

---

⁶ Richter, Václav: *Náčrt činnosti Domenica Martinelliho na Moravě*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské university. F, řada uměnovědná. Č. 7, roč. 12, 1963, s. 49 an.

⁷ Fidler, Petr: *Příspěvky ke slovníku umělců a řemeslníků na Moravě v 17. a 18. století – II*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské university. F, řada uměnovědná. Č. 19, roč. 24, 1975, s. 128–129.

⁸ MZA Brno, E 67, kniha 6785, pag. 79.

⁹ Srov. Vlček, op. cit. sub 5, s. 75.

¹⁰ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 103.

¹¹ MZA Brno, E 67, kniha 6785, pag. 72.

¹² Tamtéž, pag. 85.

dítěte je uveden jako pan Karel Filec, kameník z Prahy, matka se jmenovala „Máří“. Kmotry byli Mařenka Maršáková z rodiny vrchního hejtmána dietrichsteinských panství, měšťan Samuel Krum a Rozálie Koukolová, měšťanka. Terezie však zemřela 3. února 1707.¹³ Dne 16. listopadu 1706 byla pokřtěna další Filcova dcera Alžběta Kateřina. Kmotry byly opět členové rodin polenských radních Kruma a Koukola a hejtmána Maršáka.¹⁴

Podle kunsthistorika Pavla Vlčka byl Filec nejprve obyvatelem pražským, kde bydlel u kameníka Giovannioho Battisty Allia. 16. listopadu 1704 (tedy v době svého pobytu v Polné) byl přijat do kutnohorského cechu zedníků a kameníků, kde byl členem ještě v roce 1710.¹⁵

Agostino di Grandi, pozlacovač a malíř

Dne 31. července 1706 byl v Polné pokřtěn Grandiho syn Ignác Dominik, kterého zplodil se svou manželkou Dominikou. Kmotry byli výše uvedený zednický polír Dominik Angeli a polenská měšťanka Kateřina Špinarová.¹⁶

Podle výpisků Břetislava Rérycha a Františka Půži z dnes již nezvěstného účetnictví stavby děkanského kostela v Polné byl při této stavbě činným i Grandi. Ten mimo jiné pozlacoval i hlavní oltář s tabernakulem, rámy obrazů a okraje drapérií, při čemž spolupracoval s dvěma nebo třemi malíři.¹⁷ Grandi dostával čtvrtletní plat 75 zl. a na stravování sumu 4 zl. 30 kr. týdně.

Jan David Sieber, varhanář

Známý varhanář Jan David Sieber¹⁸ poskytl dne 21. ledna 1708 kmotrovství synovi polenského věžného („turnera“) Martina Rosičky.¹⁹ V téže době se v Polné objevuje i zmínka o **Kryštofovi, tovaryši varhanáře**, který byl v Polné dne 31. října 1707 kmotrem.²⁰

---

¹³ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 121, a kniha 6785, pag. 105.

¹⁴ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 159.

¹⁵ Vlček, op. cit., s. 172.

¹⁶ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 153.

¹⁷ Rérych, Břetislav: *Stavba barokního hlavního chrámu v Polné 1699–1708*, s. 8. Rukopis z roku 1929 vydán jako příloha Polenského zpravodaje, roč. 1991, č. 1–3. MZA Brno – Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (dále SOKA Havlíčkův Brod), fond Písemná pozůstalost MUDr. Františka Půži, rukopis *Církevní věci na panství polensko-přibyslavském v 18. st.*

¹⁸ O Sieberově životě a díle zejména Sehna, Jiří: *Varhanář Jan David Sieber*. Vlastivědný věstník moravský. Roč. 45, 1993, č. 3, s. 255–266.

¹⁹ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 183.

²⁰ Tamtéž, pag. 179.

Je tak patrné, že Sieber připravoval v Polné své velké varhany v děkanském kostele přinejmenším od října 1707.

Uvedený matriční zápis tak potvrzuje dosud jediný známý doklad o autorství Jana Davida Siebera k velkým varhanům děkanského kostela v Polné, kterým je záznam polenského děkana Pavla Antonína Haberlandta v pamětní knize děkana Čapka.²¹

Z doby přelomu 17. a 18. století se podařilo dohledat i dva malíře, kteří byli v Polné dlouhodobě usazení.

Adam Moravec, malíř v Polné

Adam Moravec byl synem polenského měšťana Tomáše Moravce (záznam o narození Adama se však v polenské matrice nepodařilo nalézt). V matričních zápisech je uváděn jako malíř či „kunstu malířského“ a jako polenský obyvatel či soused. Dne 21. ledna 1687 pojal za manželku pannu Kateřinu, dceru polenského měšťana Matěje Sázavského.²² Manželům se první syn Josef František narodil dne 27. února 1688, avšak zemřel již 9. února 1690. 2. listopadu 1689 se narodil syn Karel Antonín. 27. listopadu 1691 pak dcera Barbora Judita, která zemřela 14. prosince téhož roku. 3. prosince 1692 se narodil syn František, který zemřel nedlouho před svým otcem, dne 4. července 1697. Poslední dítě, syn Šimon Tadeáš, se narodilo 1. ledna 1696.²³ Dne 25. srpna 1697 pak zemřel i samotný „slovutný muž Adam Moravec, kunstu malířského, soused polenský“. Pohřben byl na hřbitově při děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie.²⁴

Adam Moravec je autorem obrazu umístěného na oltáři sv. Lukáše v kostele sv. Kateřiny v Polné, který kostelu daroval primátor Lukáš Filipi Dvořecký v roce 1687.²⁵ Podle údajů literatury měl v roce 1683

---

²¹ MZA Brno – Státní okresní archiv Jihlava, Děkanský úřad Polná, i. č. 2 – Liber memorabilium venerabilis domini Venceslai Adalberti Čapek, II, anno 1680, pag. 285. Jak poznamenává Sehna, op. cit. sub 18, s. 259, v samotném nástroji se Sieberovo jméno nepodařilo objevit.

²² MZA Brno, E 67, kniha 6805, pag. 177-oddaní.

²³ MZA Brno, kniha 6758, pag. 425, 430, 481, 494 a 538, kniha 6805, pag. 360-zemřelí, 381-zemřelí a kniha 6785, pag. 7-zemřelí.

²⁴ MZA Brno, E 67, kniha 6785, pag. 8-zemřelí.

²⁵ Rérych, Břetislav: *Kostelík sv. Kateřiny v Polné*. Zvláštní otisk z *Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze*, roč. XVII, 1909, s. 8. Rérych čerpal z nápisu na samotném obrazu. Podle Rérychova názoru snad byl Moravec i autorem samotných raně barokních oltářů s řezbami, což ovšem ničím nepodkládá.

opravovat i obraz sv. Kateřiny Alexandrijské, umístěný na hlavním oltáři téhož kostela.²⁶

Ludvík Šrámek, malíř v Polné

Dne 20. listopadu 1702 byl v Polné oddán Ludvík Šrámek, syn „*slovutného muže, pana rektora z Nížkova Matěje Šrámka, s poctivou pannou Veronikou, dcerou slovutného muže Pavla Pešla, měšťenína polenského*“.²⁷ Narodil se v Nížkově 12. srpna 1675 a pokřtěn byl jako Ludvík Vojtěch Hypolit.²⁸

Dne 5. ledna 1704 byl v Bukové kmotrem dítěti Jakuba Kašpara; tehdy je uváděn jako pan Ludvík Šrámek, malíř.²⁹ 4. listopadu 1704 byl v Polné pokřtěn Šrámkův syn Leopold Martin, jehož kmotry byli urozený pan Maximilián de Francii, kontribuční výběřčí, radní Samuel Krum a Rozálie Koukolová. Leopold však hned téhož dne zemřel.³⁰ Dne 21. ledna 1706 byla pokřtěna dcera Veronika, která ale zemřela již 7. června téhož roku.³¹ Konečně 20. května 1707 byl pokřtěn Šrámkův syn Antonín Tadeáš, který se dožil dospělosti a věnoval se stejnému uměleckému řemeslu jako jeho otec. Kmotry dítěte byli radní Samuel Krum, Jiří Koukol a Eva de Francii.³²

V opisu účtů stavby děkanského kostela v Polné od Františka Půži se podařilo dohledat zmínku o tom, že polenský malíř pozlacoval část tabernakula a čistil i obraz Nanebevzetí Panny Marie na hlavním oltáři od plísně, která vznikla vlivem vlhkosti ve stavbě³³ – jednalo se nepochybně o Ludvíka Šrámka, když o jiném polenském malíři té doby nemáme zprávy. Ludvíku Šrámkovi by patrně bylo možné připsat obraz Útěk sv. Petra, údajně z roku 1700.³⁴

Malíř Ludvík Šrámek zemřel v Polné 7. srpna 1747 a byl pohřben u sv. Kateřiny.³⁵

Malířství se věnoval i Šrámkův shora uvedený syn **Antonín Tadeáš Šrámek**, který se stal autorem obrazů sv. Barbory a Kateřiny na

---

²⁶ Poche, Emanuel (ed.): *Umělecké památky Čech. P/Š, svazek třetí*. Praha 1980, s. 132.

²⁷ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 46-oddaní.

²⁸ MZA Brno, E 67, kniha 15871, pag. 65.

²⁹ Tamtéž, pag. 104.

³⁰ Tamtéž, pag. 121, a kniha 6785, pag. 79.

³¹ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 144, a kniha 6785, pag. 97.

³² MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 170.

³³ SOkA Havlíčkův Brod, fond Písemná pozůstalost MUDr. Františka Půži, rukopis *Církevní věci na panství polensko-přibyslavském v 18. st.*

³⁴ Poche, op. cit. sub 26, s. 130. Podle uvedené literatury se měl tento obraz nalézat ve sbírce polenského muzea, kde však se dnes nedaří ztotožnit uvedené dílo s žádným ze sbírkových předmětů.

³⁵ MZA Brno, E 67, kniha 6806, pag. 293.

obou postranních oltářích farního kostela v Lukách nad Jihlavou (1769 a 1771), oltářního obrazu Korunování Panny Marie ve Vysokých Studnicích, obrazů sv. Jana Křtitele a sv. Floriána ve farním kostele v Měříně,³⁶ nebo i obrazu na hlavním oltáři kostela sv. Bartoloměje v Koněšíně na Třebíčsku.³⁷ Sakrální tematiku představují i tři portréty sv. Antonína Paduánského, sv. Josefa z Leonessy a sv. Alžběty Duryňské, pocházející z doby kolem roku 1746, ze sbírek Muzea Vysočiny Třebíč a obraz Poslední večeře z roku 1755.³⁸ Dochovaly se i dva profánní portréty, které by bylo možné připisat Antonínu Šrámkovi, a sice portrét polenského děkana Petra Floriána a snad i portrét zdejšího měšťana Karla Měřínského.³⁹ Antonín Šrámek je údajně autorem série menších obrazů (přemalovaných litografií) se starozákonními výjevy, které tvoří součást sbírkového celku Stará škola v Polné.⁴⁰ Jedná se především o soubor ze života Josefa Egyptského a ze života Mojžíše, ale též obraz Kaina a Ábela, Daniel v jámě lvové apod.⁴¹ Podle Aleše Veselého to byl patrně Antonín Šrámek, kdo v roce 1751 prováděl obnovu interiéru děkanského kostela v Polné z popudu zdejšího děkana Petra Floriána.⁴² „Soused a malíř“ Antonín Tadeáš Šrámek zemřel v Polné na Dolním Městě čp. 79 dne 29. září 1785 na mrtvici a byl pochován u sv. Barbory na hřbitově.⁴³

V dosavadní polenské historiografii se tradičně objevuje jméno malíře Václava Šrámka, avšak bez odkazu na prameny; Břetislav Rérych dokonce uvádí, že v Polné působili dva Václavové Šrámkové, otec a syn. Pravděpodobně se však bude jednat o mýlku a záměnu za výše uvedené Ludvíka a Antonína Tadeáše Šrámkovy, když o malíři Václavu Šrámkovi se v polenských matrikách ani jiných autorovi známých pramenech

---

³⁶ Hladík, Bohuslav: *Významné polenské osobnosti a rodáci*. In: *Polná 1242–1992*. Polná 1992, s. 207. Podobně Prchal, Jan: *Biografický slovník Polenska*. Polná 2002, s. 178.

³⁷ Dvorský, František: *Vlastivěda moravská, náměšťský okres*. Brno 1908, s. 185.

³⁸ Muzeum Vysočiny Třebíč, inv. č. 1 15 471, 1 15 503 a 1 15 579. Poche, op. cit. sub 35, s. 130. Obraz Poslední večeře se opět nedaří ztotožnit s žádným sbírkovým předmětem Městského muzea v Polné.

³⁹ Sběrka obrazů Městského muzea v Polné, Po-FS1711 a Po-FS 2235. Ani jeden z portrétů není datován.

⁴⁰ Prchal, op. cit. sub 36, s. 178. Hladík, Bohuslav: *Stará polenská škola, průvodce muzejní expozicí*. Polná 1965, s. 12, uvádí, že autorem přemalovaných litografií z 2. poloviny 18. století ve Staré škole je Václav Šrámek mladší. O jménu Václav Šrámek srov. níže.

⁴¹ Městské muzeum Polná, Po-37/B/12, 111, 114, 233, 646–653, 656, 661.

⁴² Veselý, Aleš: *Stavební činnost na polensko-přibyslavském panství ve 40. – 60. letech 18. století*. Magisterská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Seminář dějin umění, 2014. Vedoucí práce Jiří Kroupa, s. 32.

⁴³ MZA Brno, E 67, kniha 6807, pag. 11.

nevyskytuje zmínka. I Rérychem uváděné skutečnosti o činnosti Šrámkových lze považovat za pochybné.⁴⁴

Dne 2. listopadu 1706 uzavřela v Polné sňatek Alžběta, „*poctivá vdova po Davidovi Hakmilkrovi, kunstu malířského obyvatele pražského*“, s vdovcem Janem Pometlem, sousedem města Přibyslavi.⁴⁵ Není jisté, zdali Hakmilker působil v Polné. Jeho úmrtí v polenských matrikách zapsáno není. Může se však jednat o jednoho z dvou až tří blíže neurčitých malířů, kteří měli kolem roku 1706 pomáhat pozlacovači Agostinu Grandimu s výzdobou interiéru kostela, viz výše.

***

S pomocí matričních zápisů je tedy možné blíže ztotožnit některé umělce, kteří jsou zmíněni v účetnictví ze stavby děkanského kostela pouze příjmením či nepřesně, ale zároveň i lépe prokázat jejich přítomnost v Polné. To se jeví důležité zejména u zednického políra Dominika Angeliho, který bývá někdy považován za autora plánů děkanského kostela, a varhanáře Jana Davida Siebera, jehož autorství hlavních varhan v Polné bylo dosud dovozováno pouze nepřímo ze zprávy děkana Haberlandta.

V neposlední řadě se podařilo identifikovat i dosud nepřiliš jasně postavy polenských malířů Moravce a otce i syna Šrámkových, o kterých v regionální literatuře panují značné zmatky.

---

⁴⁴ Rérych, op. cit. sub 25, s. 14. Rérych uvádí, že v Polné dali roku 1686 vyzdobit nově vystavěný štít špitálského kostela sv. Anny freskou od Šrámka. Děkan Čapek ve své pamětní knize zmiňuje pouze stavbu štítu, avšak bez uvedení malíře. Srov. Archiv Klubu Za historickou Polnou, *Pamětní kniha polenských děkanů* (konvolut opisů), část *Liber memorabilium domini Venceslai Adalberti Czapek a 1680*. Strojopis, s. 49. V Polné tou dobou působil malíř Adam Moravec, který by jako autor byl jistě pravděpodobnější. Podobně Rérychův odkaz, že František Půža ve své práci o církevních poměrech na polenském panství údajně uvádí, že nalezl v Nížkově účty od Václava Šrámka, je pochybný. Půža neuvádí takovou informaci ani ve svých publikovaných pracích, ani v rukopise z pozůstalosti. Srov. Půža, František: *Církevní poměry na panství polenskopřibyslavském v 16. a 17. století*. Zvl. otisk Vlastivědného sborníku východočeského. Chrudim 1923; též: *Církevní poměry na panství polenskopřibyslavském v 18. století*. Vlastivědný sborník východočeský. Roč. 4, s. 83–97. Dále SOkA Havlíčkův Brod, fond Písemná pozůstalost MUDr. Františka Půži, rukopis *Církevní věci na panství polensko-přibyslavském v 18. st.* Při odkazu na Wolného práce dokonce Rérych uvádí zcela chybně, že Wolny píše o malíři Václavu Šrámkovi, když Wolny uvádí Antonína Schramka nebo blíže neurčitého N. Schramka s otazníkem. Wolny, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren. II. Abtl. Brünner Diöcese. II. Bd III*. Brno 1860, s. 192 a 200.

⁴⁵ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 76-oddání.

Shledání s otcem Jákobem. Městské muzeum Polná, Po-37/B/12.

Josef prodán do otroctví. Městské muzeum Polná, Po-37/B/233.

Portrét Karla Měřínského. Městské muzeum Polná, Po-FS 2235.
Autor pravděpodobně A. T. Šrámek.

Drobná kuriozita na zaniklé historické dopravní trase z Polné na Chotěboř

Středověká Polná měla poměrně značný význam na středověké i mladší dopravní síti pro svou výhodnou polohu poblíž evropského rozvodí na česko-moravském pomezí. Svědčí o tom více faktorů, jejíž citace by však přesahovala rámec tohoto příspěvku. Mnohé z nich již byly zpracovány a publikovány i v tomto periodiku, uceleněji pak i v polenském nakladatelství Linda.¹ Dopravní význam města naznačuje i nejstarší dochovaná mapa Čech, na které jsou poprvé zakresleny schematicky i cesty mezi jednotlivými významnějšími sídelními lokalitami. Tedy většími městy, ale i menšími místy, které autor mapy asi pokládal i za dopravně důležité. Mapa je podle autora zvaná Klaudyanova a její první vydání je přímo na listu mapy datováno rokem 1518.

Polná je na Klaudyanově mapě zachycena v těsném sousedství tehdy ještě zbytku pomezního lesa mezi Čechami a Moravou. Ten je zobrazen sice schematicky, ale zcela čitelně, protože vždy hrál při spojení těchto dvou historických zemí významnou úlohu. Na prvý pohled je patrné, že město Polná té doby bylo významným dopravním uzlem. Zprostředkovávalo pohyb do celkem pěti směrů a to: k severu na dnešní H. Brod, Chotěboř a Přibyslav, k jihovýchodu cesta směřuje do pomezního lesa a jde pravděpodobně o cestu na Kamenici a Třebíč přes Dobroutov. Zhruba k jihojihozápadu vede linie na vzdálené Počátky, která musela těsně míjet Jihlavu. Zajímavé je nezobrazení Jihlavy, která ale v té době jistě měla s Polnou již dlouhodobé spojení jako dnes, tedy přes Ždírec a Měšín. Nezobrazení Jihlavy mělo asi příčinu v tom, že Jihlava samotná a velká část cesty od Polné k Jihlavě byla již na Moravě a Klaudyan dělal mapu Čech.

Až na nejasný směr k Počátkům jsou cesty k Brodu a Přibyslavi ztotožnitelné se současnými silnicemi v těchto směrech. Pouze přímá cesta od Polné na Chotěboř se nikdy v silnici neproměnila, nicméně se dá určit jednak podle starého mapování a v současnosti se na této linii dokončuje i terénní průzkum. Stopy po této cestě naznačují, že byla značně frekventovaná. Za určitých klimatických a osevních podmínek je severně od rybníku Kukle u Polné zachytitelná zčásti i na leteckých snímcích v podobě růstových příznaků v polích viz **obr. 1/šipky**, takže úvozy této cesty musely být v těchto místech i velmi hluboké.

---

¹ Cendelín, Dušan: *Polensko a staré pozemní komunikace – Teoretická východiska řešení a výsledky terénních průzkumů*. Linda: Polná 2003, 75 stran.

V menším množství se opuštěné úvozy dochovaly na levém i pravém břehu rybníka Kukle. Přímo cestu od Polné na Chotěboř vlastní zničila výstavba hráze Kukle, když se postupně proti proudu začala zanášet údolí Skryšovského potoka. Tato zanášená část údolí se postupně měnila v bažinu a když tato postoupila až k širokému suchému žlebu pod Svatoňovým kopcem (541 m n.m), zcela přerušila přechod chotěbořské cesty a její pokračování dále na sever. Nějaký přechod údolí podle 2. vojenského mapování asi fungoval ještě v první polovině 19. století, dnes není překonatelný ani pro pěší.

Každá nezpevněná cesta v krajině, pokud se přestane používat, po sobě dlouho zanechává stopy. Ve sklonitém terénu většinou ve formě opuštěných úvozů různé šířky a hloubky i různého zaoblení okrajů i dna. U rybníku Kukle tomu není jinak a lze je najít na obou stranách údolí Skryšovského potoka. Svým způsobem se dají do jisté míry chápat i jako historická památka hodná ochrany, v tomto případě významné středověké a snad i starší pozemní komunikace od prostoru Polné k severu. Podobné relikty cest se ale zpravidla pragmaticky ničí. Často se měnily a mění v pole, pokud byly součástí sídel, tak se zavázely a zaváží a plocha se pak využívá k různým jiným účelům. Pokud byl úvoz opuštěné cesty velmi široký (někdy i více jak 10 metrů), byl kupříkladu využit jako zahrádka, místo pro úly, místo pro malou loveckou chatu, vodojem či po větších úpravách dokonce jako malé fotbalové hřiště. Úvozy se ale většinou dochovávají, jsou-li buď v lesích a navíc v soustavě těsně vedle sebe. Tam by byla jejich likvidace náročná a navíc většinou i zbytečná.

Zajímavý příklad využití reliktu po zaniklé historické dopravní trase se dochoval i kousek od Polné, a to právě na trase, která kdysi přímo spojovala Polnou s Chotěboří – viz **obr. 1/bílý kroužek**. Na pravém břehu Skryšovského potoka nad rybníkem Kukle se dochovalo po chotěbořské trase torzo výstupu z údolí (část patrně byla rozorána) na přilehlou polní pláň. Výstup se skládá z několika dobře patrných, ale postupně zarůstajících opuštěných úvozů. Jednak trávou, jednak dnes již i malým lesíkem. A právě tento výstup byl využit k postavení jedné drobné rekreační chatky a to zcela kuriózním způsobem hodným pozornosti i z hlediska stavitelského nápadu. Stavitel chatky nezlikvidoval přilehlou soustavu úvozů zarovnaním svahu, ale svou stavbu nechal prostě „rozkročit“ nad největším z úvozů viz **obr. 2**. Není jasno, jaká byla motivace tohoto stavbařského rozhodnutí, každopádně to bylo rozhodnutí originální a působivé. Navíc tímto nápadem zachránil větší díl relativně významné historické dopravní památky. Typu památky, které se jinde zpravidla cíleně likvidují, v lepších případech jsou ignorovány nebo jen unikají pozornosti. Přímo v Polné je jediná chráněná dopravní památka v naší zemi Kleštěr. Je to stopa po

dopravním pohybu patrně na Věžnice a Kamennou a odtud dále na Brod, dnes Havlíčkův. „Rozkročená chata“ obrazně hlídá jako mýtní brány jiný významný dopravní směr, dnes nezapomenutý, ale zapomínaný.²

Obrázek 1 – část trasy, která kdysi spojovala Polnou s Chotěboří.

² Autor se setkal se ženou z Horní Věžnice, která věděla o staré cestě od Kukle na Chotěboř a v Utíně nad řekou Sázavou lidé ještě naopak znají Polenskou cestu a dokáží ji u řeky ukázat.

Obrázek 2 – originální stavební řešení chaty nad úvozem.

*****

Milan Šup

Lidový katecheta

Křesťanské náboženství se v Polné v období první republiky a protektorátu vyučovalo a klasifikovalo zpravidla „jedničkou“ na vysvědčení z obecné a měšťanské školy – od roku 1941 hlavní. Žáci „jinověrci“, kteří nenavštěvovali náboženství ve škole, museli pro vysvědčení doložit, že se ho učí v jejich církvi. Po „únoru 1948“ se jeho výuka po převzetí moci KSČ v Československu stala nežádoucí.

Od roku 1924 působil v Polné jako učitel náboženství – katecheta¹ P. Jan Pořícký (1877–1949). Byl jedním ze dvou v Polné působících kněží, kteří dosáhli akademického titulu doktora teologie; na kněze byl vysvěcen v Římě po studiu na tamější univerzitě dne 29. října 1902. Přes své vzdělání a kněžské svěcení netoužil P. Pořícký nikdy působit jako duchovní správce samostatné farnosti, ale po celý život se věnoval výuce náboženství na obecných a měšťanských školách – nejprve v Ledči nad Sázavou² a poté v Polné, až do odchodu na odpočinek krátce po druhé světové válce. V Polné v případě potřeby vypomáhal i v běžné duchovní správě, zejména v letech 1944 až 1945, kdy byl vězněn administrátor polenského děkanství Vincenc Říha a v Polné zůstal pouze kaplan František Tesař.

V roce 1941, za Protektorátu Čechy a Morava, se stal místním referentem Národní pomoci se sídlem na Kaplance. Dobrý vlastenec, který se v době okupace nacistickým Německem zapojil do odboje, byl zatčen a vězněn v Jihlavě. Po dlouhém vyjednávání polenskou německou komisařkou Vilemínou Birkeovou byl propuštěn.³

Dne 24. dubna 1945 se zúčastnil první schůze revolučního národního výboru v bytě sedláře Josefa Forstnera, kde se podílel na přípravě svolání k občanům. Pamětníci si ho ještě mnoho let po válce vybavili nejen jako učitele náboženství, ale po ukončení války i jako člena první místní československé samosprávy – Revolučního národního výboru, jehož členové se v odpoledních hodinách 5. května 1945 představili občanům na valníku přistaveném před budovou radnice. Akce se konala za tichého souhlasu velitelství Wehrmachtu, které až do ranních hodin 9. května sídlilo v budově dívčí školy v Poděbradově ulici. Svou účastí se P. Pořícký rovněž zapsal do historie Polné. V kostele po něm do dnešní doby zůstala památka – betlém, který přivezl z Itálie.

P. Pořícký byl u svých žáků i polenských občanů velmi oblíbený, lidový a skromný člověk. O jeho lidovosti nás při jednom vzpomínání u piva na tohoto dobrého člověka svojí poznámkou přesvědčil Milan Rosůlek, který se v té době stravoval na děkanství. Při společném

---

¹ Katecheta měl pedagogické vzdělání, nemusel to být vysvěcený kněz. Byl zaměstnancem školy, která ho platila. V určité době byl často zástupcem ředitele školy. Katechetou může být žena, kterých je v současné době většina. Např. ze 150 katechetů působících v Praze je mužů méně než 10.

² *Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos Reginae-Hradecensis pro anno Domini nostri Jesu Christi 1918*. Hradec Králové 1918, s. 132–133.

³ Podobně vzpomínal také František Pometlo, srov. Prchal, Jan: *Ze vzpomínek na P. Jana Poříckého*. Polensko, roč. XVI., č. 1, s. 13–14.

obědě, kdy se vařilo jídlo i z konzerv dodaných z mezinárodní pomoci UNRRA,⁴ které katechetovi po zkušenostech s konzervami při jeho návštěvě Severní Ameriky nebylo asi po chuti, se o této stravě vyjádřil před přítomnými na obědě nevhodnou poznámkou. Přítomný děkan mu připomněl, že by se tak neměl vyjadřovat před přítomným chlapcem. Dostalo se mu stručné odpovědi slovy: „...mají pravdu, velebnosti, ale stejně ty konzervy stojí za hovno.“ Lidový katecheta.

*****

Jiří Vacek

Klíč od kostela (vzpomínka z dětství)

Raná padesátá léta minulého století. Doba nepřeje romantice. Z rozhlasu se do omrzení ozývá, o kolik procent ten či onen pracovní kolektiv překročil plán stanovených úkolů, jak uspěl v soutěžení za úsporu surovin a materiálu či jak ten či onen úderník překonal pracovní normu. Ve škole se učíme o sovětské krávkě Poslušnici, světové rekordmance v dojivosti výkonem jeden hektolitr denně, a o její dceři Poslušnici II., která nadojí ještě víc. A současná literatura je většinou obtížně stravitelná. Můj čtenářský zájem se ve věku kolem dvanácti let upínal převážně k osvědčené klasice zejména dobrodružného žánru. A výběr četby se občas projevil v mém vztahu k okolnímu světu. Jednou jsme měli ve škole vypracovat slohový úkol a podepsat jej pseudonymem. Nad mým pseudonymem projevila paní učitelka jistou rozpačitost. Vymykal se jaksi z řady, byl převzat z literatury a zněl: „Buvolí oko“. Spolužákům se přesto zřejmě zalíbil, soudě podle toho, že mě tak začali oslovovat. Ještě větší překvapení dala paní učitelka najevo, když jsem byl vyvolán a na otázku: „Který je největší sovětský agronom?“ vyhrklo ze mne: „Kombajn.“ Když jsem po čase jako odměnu za vynikající výsledky dosažené ve sběru léčivých rostlin obdržel knížku Vjačeslava Leběděva „Povídky o Mičurinovi“, znal jsem již jméno největšího sovětského agronoma.

Aby nebylo mýlky, můj čtenářský zájem byl značně širší, než jak jsem úvodem předeslal. Vábila mě historie, ostatně jsem se s ní denně setkával cestou do školy míjeje dům u Kremláků na rohu Poděbradovy a Žižkovy ulice, kde ulpíval můj pohled na nápisu starobylym písmem

---

⁴ UNRRA – správa spojených národů pro pomoc a obnovu. Mezinárodní organizace utvořena v roce 1943 pro hospodářskou pomoc státům poškozeným ve 2. světové válce. Činnost ukončila v roce 1947.

z roku 1609 pod střešním okrajem: „Nestřeží-li Hospodin hradu, marně bdí ti, jež ostříhati mají ohradu.“ Přelouskal jsem v té době nemálo z toho, co bylo o Polné uveřejněno, včetně článků a příspěvků roztroušených po časopisech a sbornících. A získané poznatky jsem se snažil ověřovat přímo v terénu, případně je dále prohlubovat a rozšiřovat na základě individuálního průzkumu. Dodnes mám spolehlivě uloženy v paměti rozměry polenského chrámu včetně výšky věže, tak jako si pamatuji například poloměr Země 6370 km, a to i bez mnemotechnické pomůcky „šetři se, osle“, kterou nám vštípil pan učitel Kubica, jehož hodiny zeměpisu byly tolik poutavé. Nikde a u nikoho jsem se zato nedopídlil, jak rozměrné je polenské náměstí. Že je opravdu rozměrné, jsem ovšem viděl, já jsem však chtěl znát jeho rozměry v metrech. Přemýšlel jsem, jak na to, až jsem jednoho dne popadl dřevěný metr a rozhodl se provést měření na vlastní pěst. Začal jsem od budovy spořitelny a pokračoval po chodníku směrem k radnici na druhém konci. Za zády jsem cítil zvědavé pohledy chodců, kteří patrně nebyli ještě nikdy předtím svědky takového zvláštního rituálu. Už si nevzpomínám, změřil-li jsem náměstí také na šířku, anebo zda jsem dospěl pouze k Čaloudovic domu a činnost vzdal. Zato se pamatuji, že jsem vyvolal jistou pozornost na veřejnosti jako „ten, co měřil náměstí“, a reakce ze strany spolužáků byla asi taková: „Jsu zajímavější zábavy, ale proti gustu žádný dišputát.“ S časovým odstupem vidím, že má námaha byla pro kočku, na rozdíl od zemského poloměru jsem si výsledek měření nezapamatoval.

Zatímco náměstí jsem měřil vystaven zrakům veřejnosti, jinou průzkumnou činnost jsem vykonával potají. Jedním ze zvláště přitažlivých objektů byl pro mne hřbitovní kostel sv. Kateřiny, tehdy ještě se střechou pokrytou šindelem. Zejména rád jsem luštil nápisy na dvou starých náhrobních kamenech vsazených vedle vchodu do jižní kostelní zdi. Zvon na věži vyzváněl za večerního času klekání a já jeho zvuk dodnes zřetelně slyším. I stalo se, že jsem vyštěřal dávný článek Břetislava Rérycha o kostele sv. Kateřiny a v něm se mimo jiné dočetl, že uvnitř se dochovaly zbytky starých nástěnných fresek a spolu s nimi rudkou načrtnuté nábožné průpovědi, ale též jména a nadávky, které tam zanechali chóroví zpěváci. Údajně tam byl nápis: „Auctor Eliass Anno dom. 1532“ a pod ním „Eliass est magnus asinus“ (Eliáš je velký osel). I řekl jsem si: to chci vidět. Ale jak? Kostel byl neustále zamčený a vejít do něho bylo možno pouze tehdy, kdy pan Coufal, tamní kostelník a hrobník v jedné osobě, zvonil klekání. Při vstupu do jakéhokoli kostela mě vždy ovládl zbožně uctivý vztah k tajemství přítomnému v každém detailu jeho interiéru a já náhle zatoužil po možnosti vstoupit do nejstaršího polenského kostela kdykoli se mi

zachce, setrvat chvíli uprostřed tajemného ticha a také se pokochat pohledem s věže.

Všiml jsem si, že v zámku dveří běžně nepoužívaného vchodu na západní straně trčí zevnitř klíč. Co kdybych se ho tak zmocnil? Prožíval jsem zvláštní rozpor. Účel byl sice čistý, nic nekalého na něm podle mne nebylo, ale způsob, jímž chci účelu dosáhnout, již tak čistý není. Stále jsem se nemohl odhodlat k činu, oddaloval jsem jej ze dne na den, až jsem konečně pojal nezvratné rozhodnutí: dnes po škole při klekání to provedu. Od rána jsem byl během vyučování roztěkaný, nedokázal jsem se soustředit, mé myšlenky se upínaly pouze ke klíči trčícímu v kostelních dveřích. Už aby tady byl večer. Čas se zoufale vlekl a jako na smůlu se z nějakého důvodu protáhlo odpolední vyučování a vyvstala hrozba, že nestihnu klekání. Vnitřní stísněnost se odrazila na mé tváři, všimla si toho i paní učitelka Nápravníková, která poznamenala: „Co je s tebou, Jiří, jsi nějaký uřvaný!“ Když jsem po skončení výuky opouštěl školní budovu, zvonilo právě klekání. Mohl jsem nastatou situaci považovat za pokyn šůry, abych od záměru upustil, ale kdež. Byl jsem klíčem doslova posedlý.

Nedlouho poté jsem svůj záměr uskutečnil. Klíč jsem ukryl pod kamenným prahem před vchodem a pocítil konečně úlevu. Vždyť jsem přece klíč neodcizil, ale pouze jej přemístil asi o metr níže. Při nejbližší návštěvě kostela jsem se nejprve přesvědčil, zda onen hanlivý nápis tupící Eliáše tam skutečně je. Byl tam. Na severní stěně. Na mou duši si zato nevzpomínám, stálo-li tam opravdu „magnus asinus“ anebo snad „magnus mendax“ (velký lhář). Barevné okenní vitráže propouštěly jen sporé světlo a v ponurém šeru jsem se o samotě cítil stísněně, raději jsem se tedy přes kostelní půdu vyšplhal do věže. Tam mě však čekalo určité zklamání. Dávný údaj Břetislava Rérycha o tom, že z věže se nabízí širý rozhled po Jihlavsku, Štocku a Příbyslavsku, již neodpovídal skutečnosti, okolní stromoví totiž za ty desítky let značně povyroستlo. O tom, že vlastním klíč od kostela, jsem se pochlubil některým spolužákům, tu a tam jsme společně zašli na kruchtu vyloudit pár tónů z varhan a výpravu pokaždé završil kratší pobyt na věži. Od spolužáka Jiřího P. se mi dostalo slibu, že se mi odmění za zajímavý zážitek a příležitostně mě zavede do sklepa jednoho z domů na Sezimově náměstí, kde bydlí a kde prý mi ukáže své poklady, včetně ukryté lidské lebky.

Je všeobecně známo, že tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne. Ucho mého džbánu se utrhlo, když jsem byl poznán kolemjdoucím, který se ubíral podél hřbitovní zdi a jehož bystrému oku neunikla má postavička, pozorující okolí z věžní lucerny. Tečku za klukovinou učinila návštěva v chaloupce pana Coufala kousek pod

hřbitovem, spojená s pokornou omluvou a projevenou lítostí. Pan Coufal zároveň vyzvedl zpod prahu klíč a – pokud mě paměť neklame – již jej do zámku nevsunul, ale patrně uložil na nějakém spolehlivém, všetečným zrakům nedostupném místě.

*****

Milan Šup

Šaty „dělej“ člověka aneb počty řemeslníků vyrábějících oděvy v Polné

...a že je to pravda odvěká“ si zpívali s autory textu Voskovcem a Werichem ve třicátých letech minulého století i polenští občané. Také oni dbali, podle dobových fotografií, v tomto čase i dříve na pěkné oblečení. V době, kdy pestrá nabídka konfekce byla ještě v nedohlednu se o jejich garderobu včetně stejnokrojů různých spolků hasičských, sokolských, později skautských, i „extrovek“ pro vojáky, kteří si to mohli z finančních důvodů dovolit, starali ve městě četní pánští krejčí, dámské krejčové a švadleny, též kožešníci a kloboučníci. Na zakázku zhotovili kvalitní obleky z dobrého „štófu“ – (der Stoff), jak říkali látkám místní židovští obchodníci, kteří je prodávali.

Říkalo se, že oblek vydrží mužům od svatby až do hrobu. Skromně vybavené dílny šicím strojem na nožní pohon, četnými nůžkami různých velikostí, velkým stolem, kde na potřebné rozměry stříhali látku na oblek a nezbytným materiálem byly součástí příbytků krejčích a švadlen. Obřadem bylo i kroužení krejčího s centimetrem kolem zákazníka k získání potřebných rozměrů pro objednaný oblek.

Nahlédněme na jejich počty do historických dokumentů z minulých století, kde si zájemce může přečíst jejich jména.

Z období cechovní organizace slouží jako dobrý zdroj údajů katastry. Berní rula polenského panství, sestavená roku 1654, uvádí ve městě Polné a na předměstích 13 ševců, 8 kloboučníků, 7 krejčích, 1 kožešníka a 1 punčocháře.¹ Tereziánský katastr z roku 1757 zmiňuje 15 ševců, 13 kloboučníků, 8 krejčích, 6 punčochářů a 4 kožešníky. Údaj platí pro počet mistrů uvedených řemesel – kromě nich ve městě tehdy působili ještě 3 kloboučníčtí tovaryši a 1 ševcovský.²

V období největšího rozmachu počtu obyvatelstva Polné narostl, přirozeně, i počet řemeslníků, ale zároveň byla umožněna i větší specializace. Podle seznamu členů Národní stráže z roku 1848 se

---

¹ Beneš, František (ed.): *Berní rula. Kraj čáslavský*. Praha 1953, s. 297–303.

² *Polná 1242–1992*. Polná 1992, s. 70–71.

v Polné kromě tradičních oděvních řemesel uživil i 1 rukavičkář a 1 pozamentýř (prýmkař). Pouze mezi členy Národní stráže (tzn. mezi bojeschopnými muži) bychom našli 27 ševců, 23 kožešníků, 17 krejčích a 4 kloboučníky.³

Pokles počtu obyvatel Polné ve druhé polovině 19. století se projevil i v počtu řemeslníků. V únoru 1898, tedy relativně nedlouho po vzniku živnostenských společenství podle zákona č. 39/1883 ř. z., působilo v Polné 14 krejčích, 6 kožešníků, 20 švadlen a 4 kloboučníci.⁴ Počátkem minulého století provozovalo výše uvedené živnosti 20 krejčích, 3 kožešníci, 13 švadlen a 2 kloboučníci. Údaj je aktuální k roku 1903.⁵ S rozvojem konfekce se začal jejich počet snižovat a podle neúplných údajů z roku 1935 působilo ve městě ještě 5 dámských a 9 pánských krejčích a již jen jeden kloboučník.⁶ Z porovnání údajů barokního období a 19. a 20. století plyne zejména prudký úbytek kloboučníků, kteří svého času tvořili dokonce páté nejpočetněji zastoupené řemeslo ve městě.

Za okupace nacistickým Německem v čase Protektorátu Čechy a Morava byly textilie, stejně jako potraviny, k dostání jen v omezeném množství na příděl, na takzvané „šatenky“ s počtem bodů pro jednotlivé druhy textilního zboží. Občané v tom čase využívali služeb krejčích a švadlen k přeshívání oblečení rodičů a prarodičů na oblečení zejména pro dorůstající děti. K dokonale ušitému obleku patřily i boty. O pěknou a pohodlnou obuv se, v minulosti „ševcovské“ Polné, starali početní obuvníci, o kterých bylo pojednáno v Polensku č. 2/1996, 3/2001 a 4/2010. Po roce 1948, kdy moc v ČSR převzala komunistická strana, byly uvedené živnosti postupně likvidovány a zanikly. Nesetkáme se s nimi ani ve Sdruženém komunálním podniku města Polné, ustaveném v roce 1951, do kterého byly postupně začleněny všechny bývalé soukromé živnosti, a nejsou uvedeny ani mezi provozovny komunálních služeb města Polné v roce 1975.⁷

Po roce 1989, kdy vznikla možnost pro vznik soukromých živností, působí v Polné v současnosti pouze jeden obuvník, který se zabývá jenom opravou bot. K roku 2001 působilo na základě živnostenského oprávnění v samotné Polné 11 krejčích a švadlen.⁸

³ Klusáček, Jiří: *Národní stráž v Polné roku 1848*. Polensko, roč. XXII., č. 1, s. 12–13.

⁴ Pojmon, František: *Polná, popis dějepisný, místopisný a statistický*. Hradec Králové 1897, s. 187 a 191.

⁵ Kudrnáč, Václav: *Adresář politického okresu Německobrodského*. Turnov 1903, s. 185.

⁶ *Polná 1242–1992*. Polná 1992, s. 142.

⁷ Hladík, Bohuslav (ed.): *Třicet let budování Polné*. Polná 1975, s. 22.

⁸ *Podnikatelská sféra v Polné v roce 2001* (výpis z živnostenského úřadu v osobním archivu autora).

Kramářské a jarmareční písně z období tzv. Hilsneriády

(část VII. – dokončení a vydavatelská poznámka)

22.

Píseň o Anežce Hrůzové a Marii Klímové zavražděné Hilsnerem

Poslyšte drazí chvílečku
já vám zazpívám písničku
o hrozném vrahu, židovi
Leopoldu Hilsnerovi
jak on děvušky miloval,
hubičky na nich loudíval
a když něčeho nedostal
lezt' přec za nimi neprestal

(: Měsíc jde dál, on všechno ví,
co uhlídal, to nepoví. :)

Hrůzy Anežka z Věžničky
bydlila u své matičky
do Polné lesem chodila
zbožnou pannou jistě byla
Hilsnerovi se líbila,
její cudnost ho páčila.
Do lesa za ní hned vlezl
zticha – však ani nehlesl.

(: Měsíc jde dál, on všechno ví,
co uhlídal, to nepoví. :)

Co s ní vykonal v rychlosti
zastřeno rouškou tajnosti
neboť Anežka Hrůzová
v roští mrtvá nalezena.
Tak dokonala věk mladý,
života jí nedá žádný
by utrpení své řekla
jak duši čistou vydechla.

(: Měsíc jde dál, on všechno ví,
co uhlídal, to nepoví. :)

Podobně také zhynula
z Polné Marie Klímová
na pouť vydala se s Poldou
a neuzřela již Polnou.
Když v noci s ní se navracel
v „Mršníku“ lese ji skácel
co pak tu dále s ní tropil
to jistě každý pochopil.

(: Měsíc jde dál, on všechno ví,
co uhlídal, to nepoví. :)

Obhájci pak se hádali
z Poldy „beránka“ dělali.
Hilsner též myslil, že je kos,
však zatrolený jeho nos
jej ve všem všudy prozradil
neb též dle něho poznán byl,
to svědci hned potvrdili
že muže v lese viděli.

(: Měsíc jde dál, on všechno ví,
co uhlídal, to nepoví. :)

Hlavní svědek Petr Pešák
ten musí být zrakem fešák
neb Poldu u lesa poznal
když tam s dvěma chlapy belhal.
Mnozí svědci též pravili, že
s výrostky jej spatřili,
ti to rozhodně popřeli
že nikde s Poldou nebyli.

(: Měsíc jde dál, on všechno ví,
co uhlídal, to nepoví. :)

Marné však bylo kroucení
Hilsner došel odsouzení
a za své činy v památku
dostal podruhé oprátku.
Polda se šklebí velice
kouká jak zmoklá slepice,
vidí, že špatně pochodil
a své alibi nestvrdil.

(: Měsíc jde dál, on všechno ví,
co uhlídal, to nepoví. :)¹⁾

Neznámý autor doplnil rukopisně uvedenou píseň dalšími slokami:

A teď po tak dlouhém čase
(věru čeho ještě dočkáme se)
židáci dvacet tisíc dávají
a osvětu a profesory volají,
by se našel nový nekrofil,
který za Poldíka by se zapotil.

Masou veškerého lidu vládnou
nad námi zřízenou mají vládu řádnou
skoro vše již v dravých spárech mají
úřady na komando je poslouchají
kdo ve Vídni veškerou moc vtáhl na se
věru ode dávných časů zná se.

Vraha dle Dreyfusovsky stále hledají,
na sobě prý to za žádnou cenu nenechají
a ač se jim každé malé dítě směje,
unie židovská křičí „Hilsner nevinnen je“,
proces musí být rozhodně nový,
neboť peníze židovy jsou hotovy k boji.

Anežko, nevinné vesské děvče,
věru takto Bůh vraždu tvou tresce?
Pak nadarmo jsi krev svou prolila,
křesťany jsi ani ty k rozumu nevrátila.
Pod jařmem prokletého národa úpí,
žid prašivý jak upír je dusí.

1) Píseň vyšla tiskem u Julia Janů v Praze vlastním nákladem tiskaře.

V období Hilsnerovy aféry se téma objevilo i v humoristických kupletech předváděných na polenských jevištích, zejména u příležitosti Silvestra a Nového roku. Jak poznamenal Břetislav Rérych, v ten čas židé do veřejných zábav nechodili, protože všude na ně byly různé narážky. Dochovaly se tři krátké kuplety:

23.

Kateřinský vršíčku
Šlisna drží v šarnýru,
Polda visí v kurýru.
Pro ženské je paráda,
provaz je pro neřáda.
Dlouhý krok má pašerák,
dlouhou kudlu košerák.

24.

Jak se to rýmuje
Židi, sejr a chalupník?
Jak se to rýmuje:
Židi jsou teď hrdí,
sejr zas tuze smrdí,
chalupník to tvrdí,
tak se to rýmuje!
Vůl, zima, Dr. Beck,
jak se to rýmuje!
Zima přišla zase,
vůl se často pase,
Dr. Beck je prase,
tak se to rýmuje!

25.

Stará panna v Roentgenových paprscích:

Ach kystihand, ich wünsch Ihn,
Herr doktor po ránu,
já utrpěla v životě, dnes ukrutnou ránu.
Kleine Mici, mein Kacedl, dnes smutně ouška schlípla,
já běžela nach apothék – a vona zatím chcípla.

Vy paní neopatrná, sama si vinu dejte!
Po druhé brožuru „O krvi“ si dobře uschovejte,
Doktor Beck tam mnohé praví
co i kočka špatně stráví,
přejedla se, nadmula, – nabubřela, prasknula.

Vydavatelská poznámka:

Sebrané písně a sólové výstupy z Hilsneriády se nalézají ve třech zdrojích:

- 1/ Sběrka Městského muzea v Polné. Soubor písní uložených pod sig. Po-FS 47 949 byl získán darem Otilie Forstnerové, pocházející z rodiny polenského listonoše Vepřovského. Jednotlivé písně jsou dále uloženy pod sig. Po-FS 47 951 a Po-FS 17 857, Po 20/D/1796.
- 2/ Sběrka Klubu Za historickou Polnou, z.s.
- 3/ Nevydaná práce Františka Půži a Břetislava Rérycha *Židé a Polná*. Uvedený rukopis je uložen v několika opisech v Městském muzeu Polná a v Klubu Za historickou Polnou, z.s.

Písně v jednotlivých sbírkách se částečně opakují, v některých případech se jediná píseň objevuje ve více variantách a s některými odlišnými slokami. Jednotlivé publikované písně se objevují ve sbírkách takto (písně jsou označeny čísly, pod kterými byly publikovány; pokud se podařilo zjistit nápěv, je uveden také):

1. **Vyvrácení Jeruzaléma aneb židovská deputace v Německém Brodě** – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 949. Nápěv jako „Jeden kaprál od hulánů“. Existuje i další varianta písně, která je téměř totožná do sloky 26 a následující odlišné sloky:

27.

Nedělejte žádné štráchy,
máme na vás paragrafy,
na zbůjce je přísný trest,
tak as končí manifest.

28.

Selky v Záborné u Polné
zametly si před vraty,
když vyhnaly hantýrníka
přes celou ves košťaty.

29.

Listy Šmoků měly plány,
že krev vyzobaly vrány,
to již každý skoro šepce,
ty že měly křivé zobce.

30.

Starostová z té Věžnice,
viděla prý týž den vraha,
jen dosvědčiti se zdráhá,
i krátká řeč je někdy drahá.

31.

Po světě řeč tuze bolná,
tu nám dala tahle Polná.

32.

To je lidi tady rámus,
pro ztracené krve litry,
my jí vždycky, když se stalo,
měřili na hektolitry.

33.
Na límec kdo v Polné sáhne,
za mříží je, co by mrk,
snad to není provokace,
ještě nosit zdravý krk.

34.
Na sta lidí cestu váží
do Březiny na procházku,
každý ptá se, zda přec bude,
viset Honza na provázku.

35.
Kateřinský kostelíčku,
každý rád tě vidí,
kdo to proved v té Březině,
ty bys to moh dosvědčiti.

36.
V Paříži přišel Panamě,
pohřeb dělal skoba – Dreyfus,
v Polny zas falešný vězte,
pán, pro Drayfusovce funus.

37.
Na Jandu přijel Olič,
Jandu hnedle vrahem zvali,
ale Pholdu v druhé třídě,
do Hory expedovali.

2. Starý Šmüle zůstal nad přiznáním se Hilsnera a prozrazením jeho spoluviníka celý „khareles“ – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951. V téže podobě i ve sbírce Klubu Za historickou Polnou. Nejedná se v pravém smyslu o píseň, ale o sólový výstup – nemá nápěv.

3. Píseň židovská (varianta písně 1.) – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 17 857, Po 20/D/1796. Jako samostatná píseň od sloky 19. se objevuje i v práci *Židé a Polná*, s. 244, další zlomek písně tamtéž na s. 245. Za zmínku stojí zejména sloka 32., která je v publikované písni 3. zřejmě neznalostí němčiny opisovatele značně zkomolená: „*A což Semler, kultus Vorštanđ / ten ví dobře, kdo ten Mordštanđ / tak šikovně provedl / krev křesťanskou odvedl.*“ Nejdelší varianta písně o 55 slokách (jde v podstatě o spojení písni 1. a 3.) se nachází ve sbírce Klubu Za historickou Polnou.

4. Žid v nesnázích – sbírka Klubu Za historickou Polnou. Jedná se o sólový výstup – nemá nápěv.

5. bez názvu (V Kutné Hoře na Smiškově...) – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951, ve stejné podobě i ve sbírce Klubu Za historickou Polnou. Nápěv neznámý.

6. bez názvu (Slyšte, lide, ty noviny...) – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951, ve stejné podobě i ve sbírce Klubu Za historickou Polnou. Nápěv jako „Jeden kaprál od hulánů“.

7. Ztracený život – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951, ve stejné podobě i ve sbírce Klubu Za historickou Polnou. Od sloky 3. se objevuje také v práci *Židé a Polná*, s. 245. Rukopis je datován 20. 5. 1899 – jde o jedinou datovanou píseň. Nápěv jako „V samotě když sedím“.

8. Sup a holubice – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951, ve stejné podobě i ve sbírce Klubu Za historickou Polnou a v práci *Židé a Polná*, s. 240–241; dle zde uvedeného údaje byl autorem polenský písmák Liberát Půža. Nápěv neznámý, podle veršů mohlo jít o pouhou nezhudebněnou báseň.

9. bez názvu (Ten Polda Hilsnerů zabil hezkou děvču...) – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951, ve stejné podobě i ve sbírce Klubu Za historickou Polnou. Nápěv jako „Já mám trakař novejš“.

10. bez názvu (Nekupujte od židů...), někdy uváděn název „Ta nová“ – sbírka Klubu Za historickou Polnou. Ve sbírce Městského muzea Polná, sig. Po-FS 47 951, se objevuje ve stejné podobě, avšak bez poslední sloky. Nápěv jako „Roztrhaná chalupa“. Jde pravděpodobně o nejznámější píseň z Hilsneriády, ve svých prózách ji zmiňuje i spisovatel Bohumil Hrabal.

11. bez názvu (Slyšte lidé pro výstrahu...) – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951. V jiných sbírkách se neobjevuje. Nápěv se nepodařilo zjistit.

12. Starý Šmůle cítí špatné časy – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951, v jiných sbírkách se neobjevuje. Jde o sólový výstup obdobný č. 2, nemá nápěv.

13. bez názvu (V Polné nad lesem Březinky...) – sbírka Klubu Za historickou Polnou. V jiných sbírkách se neobjevuje. Nápěv se nepodařilo zjistit.

14. bez názvu (Šlo děvče z Polného, po svý tichý práci...) – práce *Židé a Polná*, s. 249. V jiných sbírkách se neobjevuje. Nápěv se nepodařilo zjistit.

15. Vesničko má, pod Březinou – práce *Židé a Polná*, s. 250. V jiných sbírkách se neobjevuje. Nápěv jako „Vesničko má pod Šumavou“.

16. Píseň o polenských židech – práce *Židé a Polná*, s. 238–239. V jiných sbírkách se neobjevuje. Nápěv se nepodařilo zjistit.

17. Drátenicko-židovská – Městské muzeum Polná, sig. Po-FS 47 951, ve stejné podobě i ve sbírce Klubu Za historickou Polnou. Nápěv jako „Vandrovali dráteníci“.

18. Vojáci a revoluce v Polné – práce *Židé a Polná*, s. 245. V jiných sbírkách se neobjevuje. Nelze vyloučit, že se jedná o zlomek rozsáhlejší písně. Nápěv se nepodařilo zjistit.

19. Nad rovem zavražděné Anežky Hrůzové z Malé Věžničky 29. 3. 1899 – vydáno tiskem J. Jelena, nákladem A. Rameše v Mělnice. Přepis se objevuje v práci *Židé a Polná*, s. 254. Nápěv neznámý, může jít o nezhudebněnou báseň.

20. Dva kříže – práce *Židé a Polná*, s. 242. V jiných sbírkách se neobjevuje, nápěv neznámý.

21. Tajemná cesta blíže Jiříkova kamene u Polné – práce *Židé a Polná*, s. 251–253. Tamtéž na s. 243 i zkrácená verze do sloky 12. V jiných sbírkách se neobjevuje. Podle připsaného příjmení je autorem zřejmě blíže neurčený Čumper. Nápěv neznámý.

22. Píseň o Anežce Hrůzové a Marii Klímové zavražděné Hilsnerem (celý název *Píseň o Anežce Hrůzové a Marii Klímové, jež byly zavražděny v lese u Polné 23letým israelitou Leop. Hilsnerem, dvakrát odsouzeným k smrti provazem, nejprve v Kutné Hoře a pak v Písku*) – přepis ve sbírce Klubu Za historickou Polnou, v jiných sbírkách se neobjevuje. Autorství – humorný pseudonym Brkoslav Syfon. Dle textu lze vznik písně zařadit až do období skončení píseckého procesu na podzim 1900. Přidané sloky pocházejí dokonce až z roku 1907, kdy byla Rakousko-israelitskou unií vypsána odměna 20.000 Kč za podání informací vedoucích k dopadení pravého vraha Anežky Hrůzové. Jde o jednu z nejmladších písní. Nápěv jako u „Měsíc jde dál, on všechno ví“.

23. – 25. (kuplety). Obsaženy jsou v práci *Židé a Polná*, s. 237. U kupletu *Kateřinský vršíčku* text „Polda visí v kurýru“ naráží pravděpodobně na ilustraci oběšeného Leopolda Hilsnera v periodiku *Pražský ilustrovaný kurýr*. Kuplet *Jak se to rýmuje* reaguje na návštěvu T. G. Masaryka v Polné, kterou provedl inkognito pod jménem Dr. Beck. Podobně i část kupletu *Stará panna v Roentgenových paprscích*, jehož autorem byl učitel Břetislav Rérych, reaguje na Masarykovu brožuru *Nutnost revidovati process polenský*.

Další písně, které se v polenských sbírkách nedochovaly, uvádí PhDr. Věra Thořová ve svém příspěvku *Ohlas Hilsneriády v lidovém zpěvním repertoáru*, Český lid, 2000, roč. 87, s. 107–134. V jejím seznamu písní o Hilsneriádě (byť v různých variantách) se objevuje 52 položek.

Pismě,
o zavorování
Aněky Hrárově,
& Malé Věznice,
dne 29 března 1899
na skarsou strudu mezi
6-7 hod. odpolední na
většou cestě z Polné
do ml. Vězniceky u lesa
"Březiny".

1. Slyšte, lidé drozí, máilo,
 co se u nás v Polní stalo,
 hrozné, silke nás trestá, má
 no, Karlovu násměť.
2. Lidé stihl krutý osud,
 ruka se mi chvěje olosud,
 lid ten zcela nevinný
 trýpaný byl bez příčiny
3. Dow se přikročil ovelkou mori
 ozbrojený s temné noci,
 ani mší se nesvítit
 byl by bolest povítit
4. Kormený, jak mlynskoí kolo,
 hořemý dooken údoloi,
 Křiží celá umrdloí
 no kormený se u púdlo
5. Spolicejtem úd sil domi
 tefili se prave k temi